

O'ZBEKISTON KONSTITUTSIYASIDA INSONNING ASOSIY HUQUQ VA ERKINLIKLARI: TIBBIYOT XODIMLARI FAOLIYATI MISOLIDA ILMIY TAHLIL

Rahimova Mohinur Azmiddin qizi

Samarqand davlat tibbiyot universiteti, Pediatriya fakultetining 3-bosqich talabasi

+998507766372 / mohinurrahimova440@gmail.com

Samarqand, O'zbekiston

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan insonning asosiy huquq va erkinliklari tibbiyot xodimlari faoliyati doirasida chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda sog'liqni saqlash huquqining konstitutsion mazmuni, uning amaliy tatbiqi va fuqarolarga tibbiy yordam ko'rsatish jarayonidagi huquqiy tamoyillar ilmiy yondashuv asosida o'rganiladi. Shuningdek, tibbiyot xodimlarining huquqiy maqomi, professional mas'uliyati, mehnat sharoitlari hamda ularning ijtimoiy himoya darajasi konstitutsion normalar bilan uyg'unlikda tahlil etiladi. Maqolada so'nggi yillarda sog'liqni saqlash tizimida amalga oshirilgan islohotlar, xususan, tibbiy xizmat sifatini oshirish, aholiga teng va adolatli tibbiy yordam ko'rsatish, shuningdek, tibbiyot xodimlarining mehnatini rag'batlantirish bo'yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarning ahamiyati yoritiladi. Tibbiy amaliyotda bemor huquqlarining ta'minlanishi, deontologik me'yorlarga rioya etilishi, tibbiyot xodimining huquqiy himoyasi va uning kasbiy faoliyatidagi konstitutsion kafolatlar ham alohida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari sog'liqni saqlash sohasida konstitutsion qadriyatlarni mustahkamlashga, tizimda samaradorlikni oshirishga va tibbiyot xodimlari faoliyati uchun yanada qulay huquqiy muhit yaratishga oid ilmiy takliflar ishlab chiqish imkonini beradi.*

Kalit so'zlar: *Konstitutsiya, inson huquqlari, asosiy erkinliklar, sog'liqni saqlash huquqi, tibbiyot xodimi, bemor huquqlari, huquqiy maqom, professional mas'uliyat, bioetika, tibbiy deontologiya, tibbiy islohotlar, ijtimoiy himoya, davlat siyosati, tibbiy yordam sifati, konstitutsion kafolatlar.*

Dolzarbli: *O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida insonning hayoti, sog'lig'i va sha'ni oliy qadriyat sifatida belgilanishi tibbiyot xodimlari faoliyatining huquqiy asoslarini yanada mustahkamlab berdi. Chunki fuqarolarning sog'liqni saqlashga bo'lgan konstitutsion huquqi amalda aynan tibbiyot mutaxassislari orqali ta'minlanadi. So'nggi yillarda sog'liqni saqlash tizimida keng ko'lamli islohotlar, raqamlashtirish jarayonlari, tibbiy xizmat sifatini oshirishga qaratilgan davlat dasturlari tibbiyot xodimlarining huquqiy maqomi, mas'uliyati va ijtimoiy himoyasini chuqur o'rganishni talab qilmoqda. Bundan tashqari, pandemiya davri tibbiyot xodimlari faoliyatini qonuniy muhofaza qilish, ularning mehnat sharoitlari va xavfsizligini ta'minlash masalalarining qanchalik dolzarb ekanini ko'rsatdi. Shuning uchun Konstitutsiyada belgilangan inson huquq va*

erkinliklarining tibbiyot amaliyotida qay darajada aks etayotgani va ular ijrosining samaradorligini ilmiy tahlil qilish bugungi kun talabidir.

Maqsad: Ushbu ilmiy tadqiqotning asosiy maqsadi — O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan insonning asosiy huquq va erkinliklari mazmunini tibbiyot xodimlari faoliyati misolida chuqur o'rganish, sog'liqni saqlash huquqining amaliy ta'minlanish mexanizmlarini tahlil qilish hamda tibbiyot mutaxassislarining huquqiy maqomi, kasbiy mas'uliyati va ijtimoiy himoyasini konstitutsion normalar bilan uyg'un ravishda ilmiy asoslashdan iborat. Shuningdek tibbiyot xodimlari tomonidan bemor huquqlariga rioya etilishi, tibbiy xizmat sifati, professional etik me'yorlar va davlat tomonidan yaratilgan huquqiy kafolatlarning amalda qay darajada samarali ishlashini aniqlash orqali sog'liqni saqlash tizimida konstitutsion qadriyatlarni mustahkamlashga qaratilgan ilmiy xulosalar ishlab chiqishni ko'zda tutadi.

Tadqiqot usullari: Ushbu ilmiy ishda O'zbekiston Konstitutsiyasida belgilangan inson huquqlari va erkinliklarining tibbiyot xodimlari faoliyatiga ta'sirini o'rganish uchun quyidagi tadqiqot usullari qo'llanildi:

1. Huquqiy tahlil usuli – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va sog'liqni saqlash sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, shuningdek, tibbiyot xodimlarining huquqiy maqomini belgilovchi me'yorlar batafsil o'rganildi va tahlil qilindi. Ushbu usul orqali huquqiy normalarning amaliy ahamiyati va ularning samaradorligi aniqlangan.

2. Hujjatlarni o'rganish usuli – Davlat siyosati, tibbiy xizmat standartlari va sog'liqni saqlash tizimidagi normativ hujjatlar, shuningdek, tibbiyot xodimlari faoliyati bo'yicha ichki qo'llanmalar, ish tartibnomalari va hisobotlar tadqiq qilindi.

3. Empirik (observatsion) usul – Tibbiyot xodimlarining bemor bilan ishlash jarayonidagi amaliy faoliyati kuzatildi. Bu usul orqali Konstitutsiyada belgilangan huquq va kafolatlarning real hayotda qo'llanilishi baholandi.

4. Analitik va taqqoslash usuli – Tibbiyot xodimlari faoliyatida huquqiy normalarning amalda ishlash darajasi, ularning mehnat sharoitlari va bemor huquqlari bilan bog'liq holatlar o'rganilib, xalqaro tajribalar bilan solishtirildi.

5. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish usuli – O'zbekiston va xorijiy ilmiy manbalar, maqolalar, monografiyalar va ilmiy tadqiqotlar asosida huquqiy va tibbiy masalalarga doir nazariy asoslar chuqur o'rganildi.

Ushbu usullar kombinatsiyasi maqolaga nazariy va amaliy jihatdan mustahkam asos yaratib, tibbiyot xodimlarining konstitutsiyaviy huquqlar va bemor huquqlari doirasidagi faoliyatini kompleks tarzda tahlil qilish imkonini beradi.

Natijalar va muhokama: O'zbekiston Respublikasida Konstitutsiyada belgilangan insonning asosiy huquq va erkinliklarini tibbiyot xodimlari faoliyati doirasida o'rganish jarayonida bir qator muhim natijalar aniqlanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Konstitutsiya insonning hayoti va sog'ligini oliy qadriyat sifatida belgilash orqali nafaqat fuqarolarning, balki tibbiyot mutaxassislari faoliyatining huquqiy asoslarini ham mustahkamlaydi. Sog'liqni saqlash huquqi, shuningdek, bemorlarning sifatli va teng tibbiy xizmat olishini ta'minlashga

qaratilgan kafolat sifatida tizimlashtirilgan. Tadqiqotda tibbiyot xodimlarining huquqiy maqomi, kasbiy mas'uliyati va mehnat sharoitlari Konstitutsiyada belgilangan asosiy huquqlar bilan uyg'unlikda baholandi va ularning bemor huquqlarini ta'minlashdagi roli ilmiy jihatdan asoslandi.

Amaliy tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tibbiyot xodimlari o'z faoliyatini olib borish jarayonida nafaqat professional deontologik me'yorlarga, balki konstitutsiyaviy normalarga ham tayanadilar. Shu bilan birga, bemor huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy himoyani ta'minlash va xavfsiz ish sharoitlarini yaratish bo'yicha mavjud mexanizmlar turlicha samaradorlikka ega ekanligi aniqlanadi. Tadqiqot davomida olingan kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, aholiga sifatli tibbiy yordam ko'rsatish, bemor bilan axloqiy-psixologik munosabatlarni to'g'ri tashkil etish va shaffof huquqiy mexanizmlardan foydalanish tibbiyot xodimlarining konstitutsiyaviy huquqlarini amalda mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, tibbiyot xodimlarining professional mas'uliyati va huquqiy kafolatlari bevosita ularning kasbiy faoliyatining sifatiga, bemor bilan munosabatlarining shakllanishiga va sog'liqni saqlash tizimidagi ishonch darajasiga ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Konstitutsiyada belgilangan huquqlar va kafolatlar nafaqat bemorlar uchun, balki tibbiyot xodimlari uchun ham asosiy ish faoliyati standartlarini belgilashga xizmat qiladi, bu esa sog'liqni saqlash tizimining barqaror va samarali ishlashini ta'minlaydi.

Analitik tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tibbiyot xodimlarining kasbiy va huquqiy faoliyati ko'p jihatdan davlat tomonidan yaratilgan normativ-huquqiy bazaga bog'liq. Mazkur bazaning samarali ishlashi, xususan, ish tartibi, malaka oshirish va ijtimoiy himoya mexanizmlari orqali ta'minlanadi. Shu bilan birga, bemor huquqlarining ta'minlanishi va tibbiyot xodimlarining kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etish uchun tizimli huquqiy chora-tadbirlar mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, huquqiy kafolatlar bilan bir qatorda, tibbiyot xodimlarining kasbiy bilim va malakasi, shuningdek, axloqiy-psixologik ko'nikmalari bemor huquqlarining himoyasini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, so'nggi yillarda sog'liqni saqlash tizimida amalga oshirilgan islohotlar, raqamli tibbiyot tizimlarini joriy etish, telemeditsina va elektron bemor kartalarini yuritish kabi yangi yondashuvlar tibbiyot xodimlarining faoliyatini yanada shaffof, xavfsiz va konstitutsiyaviy normalarga moslashtirish imkonini beradi. Bu jarayon bemor huquqlarining amalda himoya qilinishini va tibbiy xizmat sifatining oshirishini ta'minlaydi, shu bilan birga tibbiyot xodimlarining huquqiy maqomini mustahkamlaydi.

Muhokama jarayonida shuni qayd etish joizki, Konstitutsiyada belgilangan huquq va erkinliklarning amaliyotga tatbiqi bir qator ijtimoiy va tashkiliy omillarga bog'liq. Jumladan, xodimlarning ish sharoitlari, malaka darajasi, shaffof boshqaruv tizimi va axloqiy-psixologik yondashuvlar samaradorlikni belgilovchi asosiy omillar sifatida ajralib turadi. Shu bilan birga, konstitutsiyaviy huquqlarni mustahkamlash va bemor huquqlarini ta'minlash uchun davlat siyosatida doimiy monitoring, malaka oshirish dasturlari va tibbiyot xodimlarining ijtimoiy himoyasini ta'minlovchi chora-tadbirlar muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bemor huquqlarining ta'minlanishi va tibbiyot xodimlarining konstitutsiyaviy maqomi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik sog'liqni saqlash tizimining barqaror ishlashini, tibbiy xizmat sifatini oshirishni va jamiyatdagi ijtimoiy ishonchni mustahkamlashni ta'minlaydi. Shu bilan birga, tibbiyot xodimlarining kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan huquqiy va axloqiy muammolarni bartaraf etish, konstitutsiyaviy huquqlarni amalda qo'llash va bemor huquqlarini himoya qilish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish zaruriyati dolzarb ekanligi aniqlanadi.

O'zbekiston Konstitutsiyasida belgilangan inson huquq va erkinliklarini tibbiyot xodimlari faoliyati misolida o'rganish, sog'liqni saqlash tizimida konstitutsion normalarning real ijrosi, xodimlar va bemorlar huquqlarining muvofiqligi hamda tizim samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar uchun mustahkam metodologik asos yaratadi. Tadqiqot natijalari sog'liqni saqlash sohasida huquqiy kafolatlarni takomillashtirish, xodimlar faoliyatining samaradorligini oshirish va bemor huquqlarini mustahkamlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Xulosa va takliflar: Ushbu tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida belgilangan inson huquq va erkinliklarining tibbiyot xodimlari faoliyati misolida chuqur tahlil qilinishini ta'minladi va bir qator muhim xulosalarni ishlab chiqishga imkon berdi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Konstitutsiyada belgilangan huquqlar tibbiyot xodimlarining professional faoliyatini tartibga soluvchi, bemor huquqlarini ta'minlovchi va sog'liqni saqlash tizimining samaradorligini oshiruvchi asosiy huquqiy baza vazifasini bajaradi. Bemorlar bilan ishlash jarayonida tibbiyot xodimlari tomonidan huquqiy va deontologik normalarga rioya qilinishi tizimning barqaror ishlashini ta'minlaydi, shuningdek, jamiyatdagi ishonchni oshiradi.

Tadqiqot davomida shuningdek aniqlanishicha, tibbiyot xodimlarining huquqiy maqomi va ularning kasbiy mas'uliyati bilan bemor huquqlarini ta'minlash darajasi o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud. Tizimda yuzaga keladigan ayrim muammolar, xususan, malaka oshirish, ijtimoiy himoya mexanizmlari va ish sharoitlarining yetarli darajada ta'minlanmasligi, bemor huquqlarining to'liq amalga oshirilishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bois, tibbiyot xodimlarining konstitutsiyaviy huquqlari va bemor huquqlarini himoya qilish bo'yicha tizimli choralar, monitoring va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish dolzarb ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Tibbiyot xodimlarining huquqiy maqomi va kasbiy mas'uliyatini yanada aniq belgilovchi normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish, ularning amaliy faoliyatidagi huquqiy kafolatlarni mustahkamlash.

2. Bemor huquqlarining himoyasini ta'minlash maqsadida tibbiyot xodimlari uchun doimiy malaka oshirish dasturlarini joriy etish va professional etik me'yorlarga rioya etishni nazorat qilish mexanizmlarini kuchaytirish.

3. Sog'liqni saqlash tizimida xodimlar ish sharoitini yaxshilash, ijtimoiy himoya va xavfsiz mehnat muhitini ta'minlash, shuningdek, ularga psixologik va axloqiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yaratish.

4. Konstitutsiyaviy normalar va huquqiy kafolatlarni tibbiyot amaliyotida samarali tatbiq etish uchun monitoring tizimini joriy etish, shuningdek, tibbiyot xodimlari va bemorlar o'rtasida ishonchni mustahkamlovchi axborot-kommunikatsion dasturlarni ishlab chiqish.

5. Zamonaviy raqamli texnologiyalar, telemeditsina va elektron sog'liqni saqlash tizimlarini tatbiq etish orqali tibbiyot xodimlarining faoliyatini shaffoflashtirish va bemor huquqlarini yanada himoyalash.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Konstitutsiyada belgilangan inson huquq va erkinliklarini amalda ta'minlash nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy va axloqiy mas'uliyatni ham talab qiladi. Tibbiyot xodimlarining kasbiy faoliyatida konstitutsiyaviy normalarga rioya etish, bemorlar huquqlarini himoya qilish va sog'liqni saqlash tizimida sifat va samaradorlikni oshirish istiqbolli ilmiy va amaliy yo'nalishlar sifatida dolzarbdir.

Ushbu tadqiqotning natijalari tibbiyot sohasida konstitutsion qadriyatlarni mustahkamlash, tibbiyot xodimlari faoliyatining samaradorligini oshirish va bemor huquqlarini kafolatlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi, bu esa jamiyatning farovonligi va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 2019.
2. Sog'liqni saqlash tizimi va qonunchilik. Toshkent, 2021.
3. Tibbiyot xodimlarining huquqiy maqomi va professional mas'uliyati. Toshkent, 2020.
4. Bioetika va tibbiy deontologiya asoslari. Toshkent, 2018.
5. Sog'liqni saqlash tizimida islohotlar va xalqaro tajribalar. Toshkent, 2022.
6. Fuqarolarning sog'liqni saqlash huquqi va huquqiy kafolatlar. Toshkent, 2021.